

CONȘTIINȚĂ FILOSOFICĂ ȘI STRUCTURĂ ÎN GLOSSĂ

STĂNUTA CRETU

„Vreme trece, vreme vine / Toate-s vechi și nouă toate / Ce e rău și ce e bine / Te întreabă și socoate / Nu spera și nu ai teamă / Ce e val ca / vaful trece / De te-ndeamnă, de te cheamă / Tu rămii la toate rece“.

Citind prima strofă a cunoscutei *Glosse*, avem înaintea noastră, deja, întreaga poezie — restul fiind precum curgerea prefirată a nisipului într-o clepsidră răsturnată, mișcare ce se închide asupra ei, fără a schimba, cu o vorbă a lui Eminescu, „nimică“. Și totuși, pentru a percepe întreaga bogăție de idei și a-i întregi sensurile, trebuie să avem în vedere și celelalte versiuni — zece în ediția Perpessicius, elaborate între 1874 și 1882, nu numai pe aceasta, pe care, selecționînd-o, ediția Maiorescu a făcut-o celebră din 1883. Comentată prin prisma unui pesimism de filiație schopenhaueriană¹, budistă² sau stoică³, eroic sau polemic⁴, ori ca expresie a unei „amărăciuni metafizice“, a unui „sentiment de mare scîrbă și zădărnice“⁵, accentul a căzut asupra surselor (la cele deja enumerate s-au putut adăuga Platon, Oxenstierna, Baltazar Gracián, Shakespeare) și mai puțin asupra acelor obsesii ale autorului, care sustrag *Glossa* puterii de iradiere a izvoarelor și o includ unui model ontologic eminescian, viu în gravitatea și adîncimea interogațiilor existențiale și, mai ales, a patosului ce îl susține.

Căci, pe dimensiunile unei gândiri romantice, ceea ce afirmă această creație e puterea de autodeterminare a spiritului, forța de a construi sineși parametrii moralei. Atitudine în fața lumii cum nu se poate mai pozitivă, fiindcă trebuie să admitem o dată cu Emil Cioran — „tăcerea spiritului e mai apăsătoare decît a obiectelor“⁶. Deși nu calea acțiunii este ceea ce se înfățișează ca soluție și salvare, ci aceea a gândirii. Acțiune sau gândire, versiunea știută susține clar această, totuși, dezbateră. Dar al cui e glasul care, sentențios, îi desfășoară înaintea noastră motivele?

¹ T. Vianu, *Poezia lui Eminescu*, (București, Cartea românească, 1930; G. Călinescu, *Opera lui Mihail Eminescu*, II, București, Minerva, 1970, p. 7—24; Liviu Rusu, *Eminescu și Schopenhauer*, în *Studii eminesciene*, București, E. L., 1965, p. 106—134; D. Murărașu, *Comentarii eminesciene*, București, E.P.L., 1967, p. 93—99.

² Cezar Papăcoștea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*, Iași, Viața românească, 1930; Amita Bhowe, *Eminescu și India*, Iași, Junimea, 1978, p. 93—99.

³ T. Vianu, *op. cit.*, p. 57.

⁴ Rosa del Conte, *Mihail Eminescu o dell'Assoluto*, Modena, 1961, p. 126; N. Tertulian, *Semnificația critică și polemică a pesimismului eminescian*, în *Studii eminesciene*, *ed. cit.*, p. 135—170.

⁵ G. Călinescu, *Opera lui Mihail Eminescu*, V (*Analize*), București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1938, p. 127.

⁶ Em. Cioran, *Eseuri*, ediție îngrijită și traducere de M. Morariu, București, „Cartea românească“, 1988, p. 177.

sînt însă motive-cheie ale meditației poetice eminesciene (*Memento mori*, *Povestea magului călător în stele*, *Scrisorile*, *Luceafărul*); experiența și arderea interioară le personalizează, în timp ce expresia le face unice: „Să alerg precum aleargă viața lor întreag'o mie / Să-mplinesc și eu o cursă și să treier în zadar / Ca un cal legat la ochi-i împrejurul unui par“¹¹, acest *Desgust*¹¹, varianta la *Scrisoarea IV*, se alătură *Glossei*.

Intemeierea conștiinței de sine în ideea de geniu (eternitate, esență), merge, însă, paralel cu o conștiință filosofică dominată de viziunea *Ființei*: „În zădar și sori și stele / Ne-ar părea că-s trecătoare / Frunze sunt cu toate cele / A ființei ce nu moare“. E, acesta, locul circumferinței pline, al ritmurilor veșnicei întoarceri („Timpul care bate-n stele / Bate pulsul și în tine“). Dar imaginea pomului vieții din varianta F, înlocuind mai abstracta „natură este-o Doamnă“, din E, e de mare importanță, întrucît trimite la un *ethos* românesc: firea, cum spune Noica, — „atoatecuprinzătoare și însuflețitoare stihie“¹²: „În zădar și timpi și stele / Ne-ar părea lunecătoare / Sînt ca frunze toate cele / Din copacul ce nu moare / Peste-un an revin în stoluri / Păseri ce se'ntind să plece / Între-a vieții două poluri / Totul stă și totul trece“¹³. Moarte și viață în alternare fără sfîrșit (de aici, ideea morții-iluzie din varianta E), rotația ciclică este dominată de o perpetuă regenerare și viziunea ei — o „binefacere a spiritului“ (C. Noica), însă, conform structurii circulare din poezie, linia sferei închide întru sine și această ordine de lucruri. „Gîndirea concepută ca suport și esență a ființei — susține Ioana Petrescu¹⁴ a fost una din intuițiile primare ale liricii eminesciene“ și o întîlnim și aici. Eminescu a ajuns la ceea ce chiar el definea, fără a o numi astfel: la conștiința filosofică. Iată un comentariu al său plecînd de la Kant: „Reprezentafia e un ghem absolut unul și dat simultan. Răsfirarea acestui ghem simultan e timpul și — experiența. Sau și un fuior, din care toarcem firul timpului, văzînd numai astfel ce conține. Din nefericire, atît torsul cît și fuiorul țin într-una. Cine poate privi fuiorul abstrăgînd de la tors, are predispoziție filosofică“¹⁵. Este și situația din *Glossă*, dar lumea, eul, firea sînt cercuri concentrice, incomunicante. Viziunea *Ființei*, a viului triumfător, prezența și forța spiritului, ce sesizează universalile ar putea însemna nu numai liniște, ci și contrapondere pozitivă rotirii statice a forțelor oarbe și atotputerniciei iluziei ce dirijează viața omenească.

Fără a gîndi exact ca Nietzsche (contemporan al său și autor ce pornește în *Nașterea tragediei* de la o premisă schopenhaueriană), cum că „în fața privirii care face experiența cunoașterii esenței și care, în locul contemplării imaginii ce transfigurează așază adevărul naturii eterne și indiferente, privesc prăpastiei («a răului și cunoașterii») se redeschide“¹⁶, Eminescu lasă lume, eu și fire să rotească în orbitele lor de neschimbat.

¹¹ M. Eminescu, *Opere, ed. cit.* II, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943, p. 328.

¹² C. Noica, *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești*, București, Eminescu, 1975, p. 111.

¹³ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 111.

¹⁴ Ioana Em. Petrescu, *Ființă și gîndire în poezia lui Eminescu*, „Cronica“, XI, 1976, 24, p. 5—6.

¹⁵ După C. Noica, *op. cit.* p. 40.

¹⁶ Cf. Lițeanu, *Tragicul — o fenomenologie a limitei și a depășirii*, București, Univers, 1975, p. 124.

Dorul comunicării și întrepătrunderii e treapta următoare și expresia ei, cea mai împlinită artistic, va fi *Luceafărul*. *Glossa* rămâne o poezie a formelor închise, fixitatea ei retorică e răspunsul sceptic al poetului în fața spectacolului lumii. Acesta nu poate fi schimbat nici în spațiul mundan, nici în cosmos („Deci cu sunete de limbă / Lumea nu o vei urni-o / Ale ei ea nu le schimbă / Ori și cum ai privi-o“ -F₂), însă spiritul accede la rațiunea cosmică și la etern.

Figurile de construcție vin în prim-plan, expresia nudă de imagini a poeziei traducând o, dominantă, ordine analitică. Repetiția, răspunzând perindării măștilor și sentințele-concluzie ale iluminării, în cercul în care ea, repetiția, se arată ca „surogat al ființei“¹⁷, ritmuri veșnice în cercul naturii — din nou repetiție, lipsa interogației, antiteza ironică, metabola (mutarea sensurilor) și reversiunea, rarele epitete — și acestea cu valențe mitice (*lucii mreje, luncăloare, curat, senin, rece*), echilibrul, de o apatie stoică, după Rosa del Conte, al emistihurilor — toate intră la așa-numitele figuri non-tropi și ele sînt comdate de un ascuțit simț artistic, care intuiește că, în acest proces deschis lumii, descărnarea expresiei susține pledoaria, lăsînd în prim-plan schema de idei. După cum aspectul sentențios impresionează, aducînd în accent ceva din forța *Bibliei*, a vechilor cărți de înțelepciune.

În acest sens, al adevărului structură—mesaj, *Glossa* e o construcție superioară, purtînd în variantele ei permanențele unui model prin care poetul vedea lumea și viața.

LA GLOSE. CONSCIENCE PHILOSOPHIQUE ET STRUCTURE

Résumé

Bien que les apparences soient celles d'une formulation impersonnelle des principes moraux, destinée à l'homme en général, ce qu'on „écoute“ dans *Glose* est la voix intérieure du moi éminencien en train de „gloser“ sa propre loi morale.

L'étude des variantes et des rapports à d'autres textes du poète soutient et vérifie l'interprétation proposée. La volonté de dévoiler le modèle profond de l'existence dans le monde et l'idéal intérieur de l'édification du moi par la pensée à la recherche de *l'Etré* trouvent dans la forme circulaire de la *Glose* la structure symbolique apte à connoter par elle-même les essences éternelles déchiffrables à travers les formes multiples du „mouvement“ illusoire.

¹⁷ C. Noica, *Trei introduceri la devenirea întru ființă*, București, Univers, 1984, p. 88.